

Тенденції розвитку інноваційної діяльності в Україні

Тищенко В.Ф.

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри митної справи та оподаткування
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

Шиголь Ф.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, логістики та економіки
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

Красна А.О.

аспірант кафедри митної справи та оподаткування
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

Стаття присвячена проблемам науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні. Проаналізовано стан технологічної готовності та інновацій в Україні порівняно зі світовим досвідом. Розглянуто інтенсивність інноваційних витрат та загальні обсяги витрат за напрямками інноваційної діяльності. Запропоновано шляхи підвищення рівня інноваційного розвитку України.

Ключові слова: інновації, науково-технічна діяльність, технологічна готовність, інноваційний розвиток, інноваційні витрати.

Тищенко В.Ф., Шиголь Ф.А., Красная А.А. ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Статья посвящена проблемам научно-технической и инновационной деятельности в Украине. Проанализировано состояние технологической готовности и инноваций в Украине в сравнении с мировым опытом. Рассмотрена интенсивность инновационных расходов и общие объемы расходов по направлениям инновационной деятельности. Предложены пути повышения уровня инновационного развития Украины.

Ключевые слова: инновации, научно-техническая деятельность, технологическая готовность, инновационное развитие, инновационные расходы.

Tyschenko V.F., Shygot' F.A., Krasna A.O. TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF INNOVATION ACTIVITIES IN UKRAINE

The article is devoted to the problems of scientific, technical and innovation activities in Ukraine. Analyzed the state of technological readiness and innovation in Ukraine in comparison with international experience. The intensity of innovation expenditures and total expenditures in areas of innovation activity are considered. Offered ways to increase the level of innovative development of Ukraine.

Keywords: innovation, scientific and technological activities, technology readiness, innovative development, innovation costs.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Світовий досвід показує, що подолання технологічного відставання є можливим лише за наявності в країні розвинутої системи генерації знання, яка заснована на потужному секторі фундаментальних досліджень, ефективній системі освіти та системній взаємодії між ними та підприємствами. Усвідомлення важливості інноваційного розвитку урядами розвинутих країн привело до імплементації інноваційної стратегії в їх макроекономічні політики.

Важливою умовою економічного розвитку країни є інновації. Головним фактором стає включення науки у сферу виробничих інтересів та стимулів для бізнесу, а також підвищення рівня відповідальності за інноваційний розвиток регіонів. Створення нових продуктів та послуг, підвищення якості виробничих процесів сприяють успіху в бізнесі, створенню нових робочих місць та зростанню конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

У сучасних умовах вся відповідальність за здійснення інноваційного розвитку стала об'єктом турботи керівників окремих господарюючих суб'єктів. Однак сьогодні не тільки достовірна оцінка та вибір, але й успішна реалізація інноваційних проектів дають змогу організаціям займати лідируючі позиції в галузі та забезпечують стабільну основу подальшого зростання.

Актуальність цієї теми пояснюється перш за все потребою української економіки в підвищенні інтенсивності інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання інноваційного розвитку національної економіки ґрунтовно досліджено в працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Наукова полеміка стосовно інноваційних процесів в економіці відображена в працях таких видатних зарубіжних вчених, як Й. Шумпетер [1, с. 456], М. Кондратьєв [2, с. 173], М. Портер [3, с. 495], Ю. Яковець [4, с. 411]. Проблеми стимулювання інноваційної діяльності відображаються в роботах таких вітчизняних авторів, як В. Геєць [5, с. 275], А. Кузнєцова [6, с. 237–243]. Питанням стану й розвитку фінансово-економічної складової інноваційної інфраструктури регіону присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, зокрема роботи П. Бубенка [7, с. 33–39], О. Амоши [8, с. 451–456; 9, с. 4–13].

Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми. Проте недостатньо дослідженими залишаються тенденції інноваційного розвитку в Україні. Вимагає визначення стану інноваційної діяльності України порівняно зі світовими показниками. З огляду на світові тенденції глобалізації особливого значення набуває міжнародний порівняльний аналіз інноваційних тенденцій задля відповіді на питання про місце України у світовому інноваційному процесі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз стану інноваційного розвитку України, виявлення недоліків та надання рекомендацій для покращення показників діяльності у сфері інновацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна спроможність та технологічна готовність є невід'ємними складовими конкурентоспроможності національної економіки. Згідно з даними звіту Всесвітнього економічного Форуму про глобальну конкурентоспроможність рейтинг України за підіндексом «Інновації» у 2016–2017 рр. зріс до 52-го місця проти 71-го у 2012–2013 рр., додавши 19 позицій у рейтингу (табл. 1).

На зростання цього рейтингу (порівняно з 2012 р.) вплинуло поліпшення майже всіх його складових, зокрема інноваційної спроможності (+9 позицій), якості науково-дослідних інститутів (+14 позицій), видатків компаній на дослідження та розвиток (+36 позицій), взаємозв'язки університетів з промисловістю (+12 позицій), державні закупівлі новітніх технологій та продукції (+15 позицій). Якість зазначених складових залежить передусім від зусиль держави, спрямованих на фінансування витрат на дослідження й розробки, придбання зовнішніх знань, а також машин, обладнання та програмного забезпечення.

Також, впливає на ці складові безпосередньо діяльність самих підприємств, оскільки останні більшою мірою використовують іноземні технології шляхом отримання ліцензій, ніж власні розробки та дослідження. Негативною тенденцією слід вважати зменшення рейтингу за складовою «Наявність вчених та інженерів» на 4 позиції. Серед основних невикористаних можливостей особливу увагу слід приділити підіндексу «Технологічна готовність», рейтинг якого постійно зменшується, що пов'язане зі зниженням місця за практично всіма його складовими (табл. 1), окрім позиціями індексу «Високочастотний Інтернет» (+18 позицій порівняно з 2012–2017 рр.), «Користувачі Інтернету» (+8 позицій), «Широкошумовий доступ до Інтернету» (+5 позицій).

За підіндексом «Технологічна готовність» (рис. 1) у 2016–2017 рр. лідируючі позиції займали Швеція, Великобританія, Данія, Швейцарія та Фінляндія, що підтверджує залежність інноваційного рівня від загального розвитку країни. Ці країни не тільки зберегли свої позиції, але й покращили результати.

Україна хоча й мала позитивну тенденцію, проте темпи її зростання за цим показником дуже повільні, а саме лише на 3 позиції в рейтингу (82-е місце у 2012 р., 85-е місце у 2017 р.). Це пов'язане з тим, що темпи зростання технологізації в Україні значно нижчі, ніж у розвинутих країнах світу.

Розвиток інноваційної діяльності в регіонах України є вкрай нерівномірним, що значною мірою пов'язане з рівнем розвитку інноваційної інфраструктури. Аналіз наявної в Україні інфраструктури інноваційної діяльності перш за все свідчить про її нерозвиненість, функціональну неповноту, неспроможність охопити всі ланки інноваційного процесу.

В рейтингу інноваційних країн (підіндекс «Інновації») перші місця посідають також Швеція, Німеччина, Данія, Швейцарія, Фін-

Таблиця 1

Підіндекси «Інновації» та «Технологічна готовність» рейтингу GSI для України

Складові ГІК	2012–2013 рр.		2013–2014 рр.		2014–2015 рр.		2015–2016 рр.		2016–2017 рр.		Відхилення за рейтингом
	рейтинг	бал (1–7)	рейтинг	бал (1–7)	рейтинг	бал (1–7)	рейтинг	бал (1–7)	рейтинг	бал (1–7)	
Підіндекс «Інновації» та його складові											
Інновації	71	3,2	93	3,0	81	3,2	54	3,4	52	3,4	+19
Інноваційна спроможність	58	3,3	100	3,2	82	3,6	52	4,2	49	4,4	+9
Якість науково-дослідних інститутів	64	3,7	69	3,6	67	3,8	43	4,2	50	4,2	+14
Видатки компаній на дослідження і розвиток (ДіР)	104	2,7	112	2,7	66	3,1	54	3,4	68	3,3	+36
Взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері ДіР	69	3,6	77	3,4	74	3,5	74	3,5	57	3,5	+12
Державні закупівлі новітніх технологій та продукції	97	3,2	118	3,0	123	2,9	98	3,0	82	3,1	+15
Наявність вчених та інженерів	25	4,8	46	4,5	48	4,3	29	4,7	29	4,7	-4
Кількість патентів, отриманих у США (на 1 млн. нас.)	51	2,1	52	2,9	52	3,2	50	3,6	49	3,9	+2
Підіндекс «Технологічна готовність» та його складові											
Доступність новітніх технологій	80	4,8	106	4,3	113	4,1	96	4,3	93	4,3	-13
Рівень освоєння технологій	69	4,8	100	4,3	100	4,2	100	4,2	74	4,4	-5
Законодавчі акти, що регулюють ІКТ	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д
Прямі іноземні інвестиції та трансферт технологій	109	4,0	131	3,6	127	3,7	117	3,8	115	3,7	-6
Мобільне покриття	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д
Користувачі Інтернету	88	3,6	93	33,7	82	41,8	80	43,4	80	49,3	+8
Персональні комп'ютери	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д	В/Д
Широкоосмуговий доступ до Інтернету	69	7,0	71	8,1	68	8,8	72	8,4	64	11,8	+5
Високочастотний Інтернет	86	9,8	84	14,3	50	52,9	64	40,7	68	45,7	+18
Широкоосмугове мобільне покриття	84	4,4	94	5,5	107	5,4	121	7,5	130	8,1	-46

* В/Д – відсутні дані

Джерело: складено за матеріалами джерела [10]

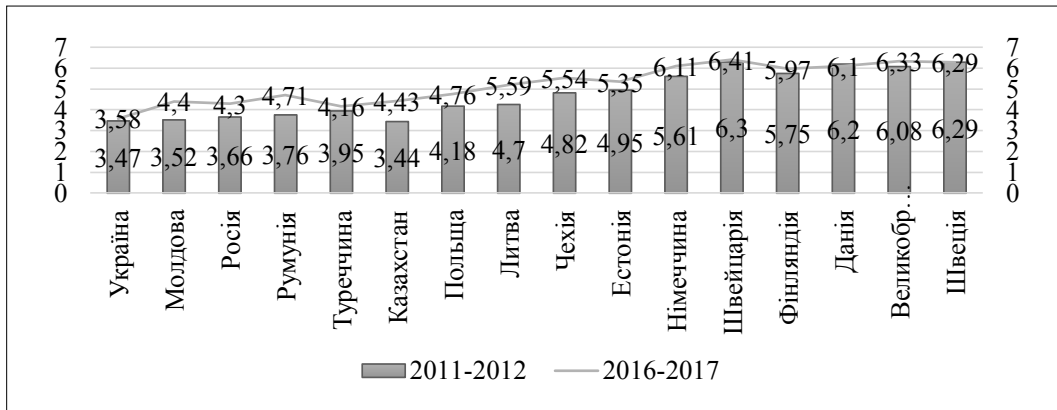

Рис. 1. Рейтинги України та інших країн за підіндексом «Технологічна готовність»

Джерело: складено за матеріалами джерела [10]

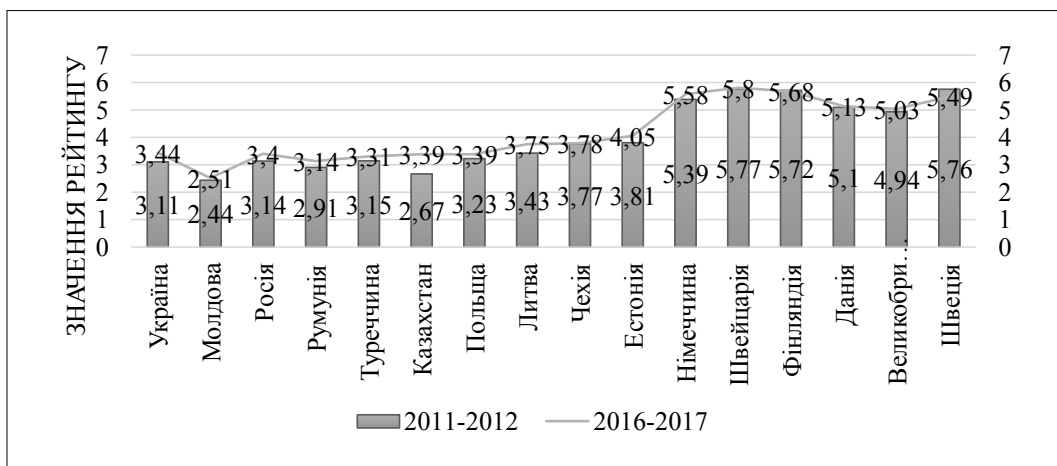

Рис. 2. Рейтинги України та інших країн за індексом «Інновації»

Джерело: складено за матеріалами джерела [10]

ляндія, які за період з 2012 до 2017 рр. покращили свої позиції (рис. 2).

Для України, Румунії, Росії, Молдови та Чехії характерна тенденція до зростання індексів «Інновації» та «Технологічна готовність», що, зокрема, поліпшило позиції України в загальному рейтингу (із 71-го місця у 2012 р. до 52-го у 2017 р.). Це пов'язане перш за все з виваженою інноваційною політикою держав, що розвиваються.

Питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції скоротилась у 2017 р. до 0,7% (найнижчий показник за останні десять років) (рис. 3), що пов'язане зі зниженням як споживчого попиту населення, так і попиту на продукцію промислового призначення, що зумовлене фінансово-економічною кризою.

Знизилась також частка інноваційно активних підприємств до 14,3% у 2017 р. порівняно

з 16,6% у 2016 р. За цим показником наша держава суттєво відстає від європейських країн, де частка підприємств, що впроваджують інновації, складає від 30% (Хорватія, Чехія) до 65% (США, Німеччина, Японія). В Україні інноваційна активність промислових підприємств перебуває на рівні, який не досягає навіть мінімального значення серед європейських країн, а якщо порівнювати з країнами – лідерами інноваційного розвитку, то бачимо, що розрив становить близько 5 разів.

Згідно з даними 2016 р. частка обсягу витрат на виконання досліджень та розробок у ВВП країн ЄС-28 у середньому становила 2,03%. Більшою за середню частка витрат на дослідження та розробки була у Швеції (3,25%), Австрії (3,09%), Данії (2,87%), Фінляндії (2,75%), Німеччині (2,94%), Бельгії (2,49%), Франції (2,25%); меншою – у Кіпрі, Румунії, Латвії та Мальті (від 0,44% до 0,61%). Укра-

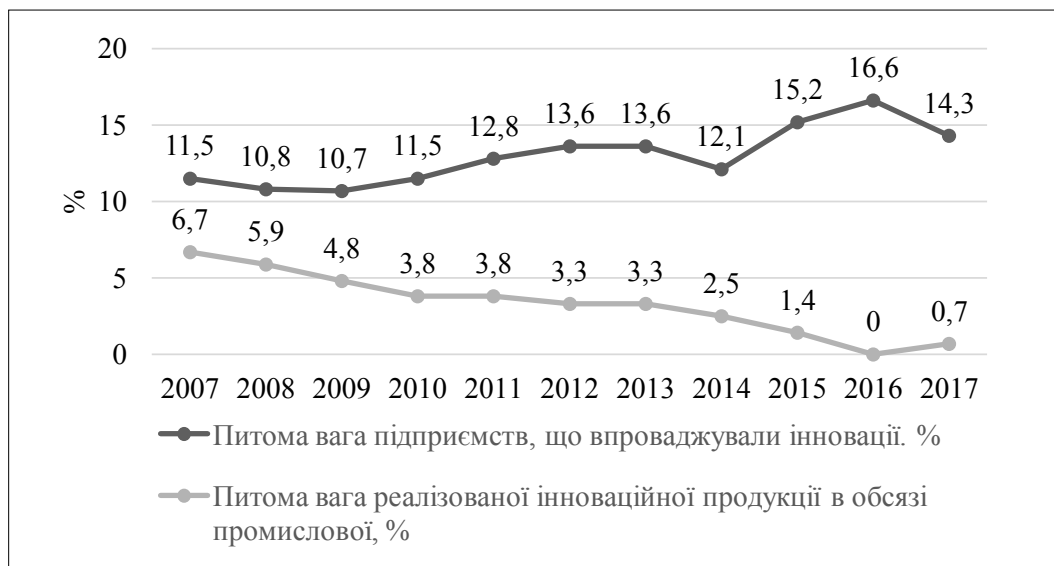

Рис. 3. Основні показники інноваційної діяльності України
Джерело: складено за матеріалами джерела [11]

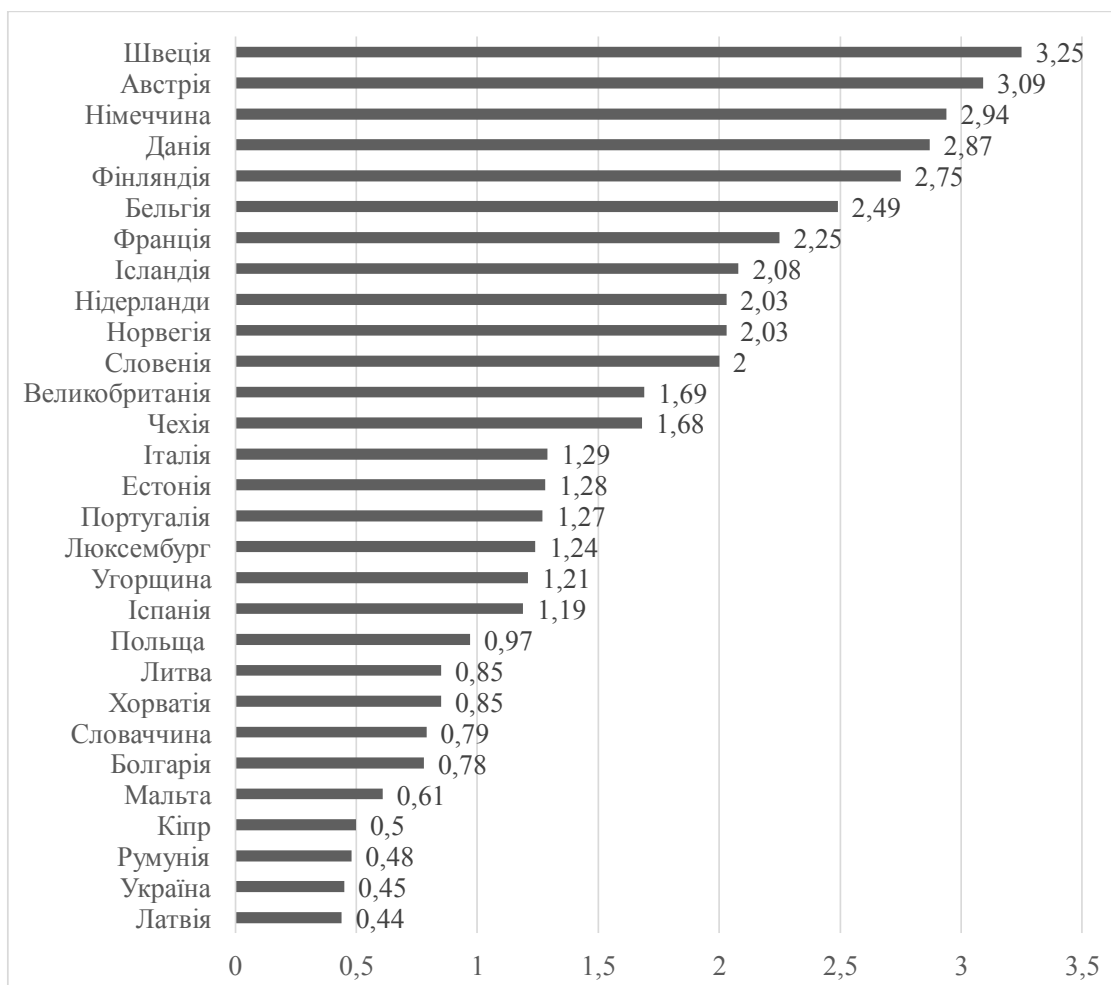

Рис. 4. Інтенсивність інноваційних витрат промислових підприємств у 2016 р. за країнами [11]

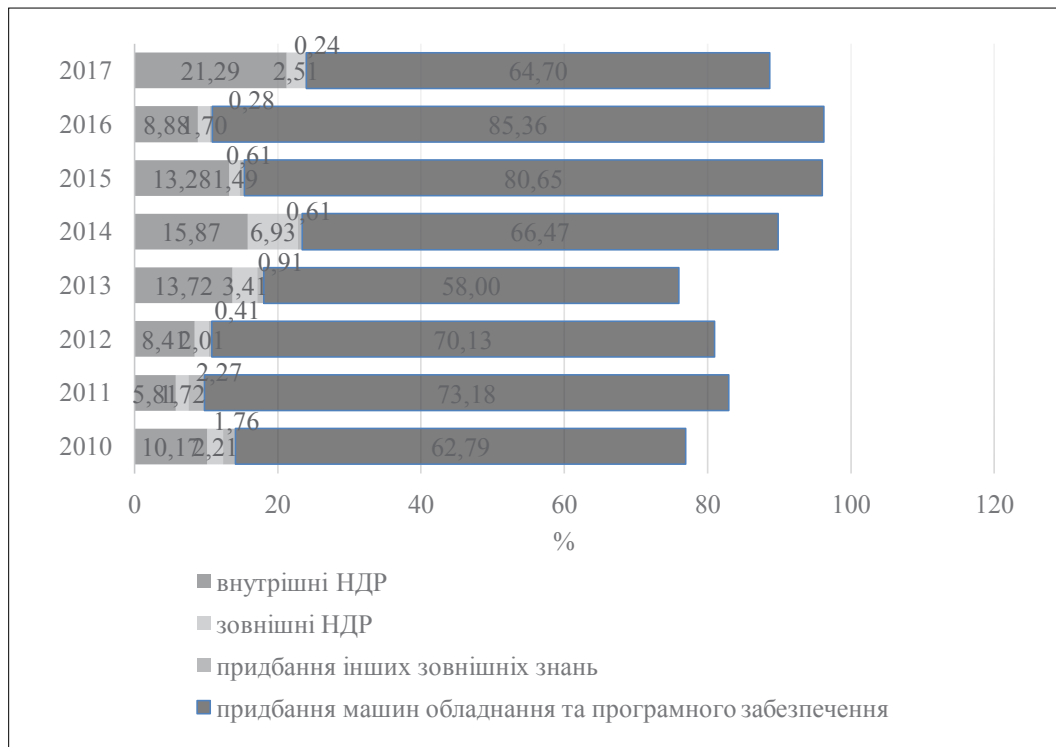

Рис. 5. Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності у 2010–2017 рр., % від загального обсягу витрат

Джерело: складено за матеріалами джерела [11]

їна ж посідає у списку передостаннє місце зі значенням показнику 0,45 %, що на 1,58 в. п. менше, ніж середнє значення по країнах ЄС, та на 2,8 в. п. менше, ніж найвищий показник у Швеції (рис. 4).

Ключовою проблемою є неефективна структура інноваційних витрат. У 2010–2017 рр. інноваційні підприємства спрямували значну частину своїх витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (рис. 5), що є найвищим показником серед інших видів витрат (62,79% у 2010 р. проти 64,7% у 2017 р. відповідно).

На виконання внутрішніх НДР спрямовано по 10,17% у 2010 р. та 21,29% у 2017 р. таких витрат, хоча власні НДР включають не лише заробітну плату дослідницького персоналу та пов'язані з нею витрати, але й капітальні витрати на споруди та спеціальне обладнання для їх виконання. Набагато менше, ніж на виконання внутрішніх НДР, використано коштів для придбання зовнішніх НДР та придбання інших зовнішніх знань. Ці показники варіюються в межах 1,7–6,93%. Про несприяття вітчизняним бізнесом новітніх досягнень науки та техніки свідчить рівень витрат

на придбання нових технологій, що є найнижчим з напрямів витрат.

Висновки з цього дослідження. Аналіз стану інноваційної діяльності України довів наявність слабкого зв'язку науки, технологій та виробництва. Задля усунення цього недоліку пропонується вжиття таких заходів:

- вдосконалення законодавства стосовно податкових пільг на інноваційну діяльність;
- залучення іноземних інвесторів шляхом укладання та виконання угод інноваційного характеру;
- впровадження програм з формування технологічних та наукових платформ, розбудова інноваційної інфраструктури;
- належне фінансування та кредитування інноваційних процесів підприємств країни.

Отже, як свідчать сучасні реалії економічного життя України, інноваційна діяльність поки ще не стала реальним пріоритетом державної економічної політики. Її стан у країні визначається як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у розвинутих країнах. Вирішенню окреслених проблем можуть сприяти запропоновані шляхи вдосконалення інноваційної діяльності в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры. Москва: Прогресс, 1982. 456 с.
2. Кондратьев Н. Проблемы экономической динамики. Москва: Экономика, 1989. 173 с.
3. Портер М. Конкуренция. Москва: Вильямс, 2002. 495 с.
4. Яковец Ю. Глобализация взаимодействия цивилизаций. Москва: Экономика, 2003. 411 с.
5. Геєць В., Семиноженко В. Інноваційні перспективи України. Харків: Константа, 2006. 272 с.
6. Кузнецова А., Рак Н. Аналіз конкурентоспроможності банківських установ в умовах економіки знань. Вісник Університету банківської справи НБУ. 2011. № 1 (10). С. 237–243.
7. Бубенко П. Ключові моменти формування регіональних інноваційних систем в Україні. Економіка України. 2007. № 8. С. 33–39.
8. Амоша А. Актуальные проблемы инновационного развития Украины и направления их решения. Проблемы и перспективы иностранных инвестиций: региональный аспект. 2008. Ч. 2. С. 451–456.
9. Амоша О., Вишневський В., Збаразська Л. Концептуальні орієнтири промислової політики України (на середньострокову перспективу). Економіка України. 2009. № 12. С. 4–13.
10. The Global Competitiveness Report (2017). URL: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.
11. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. Київ: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2018. 178 с.

REFERENCES:

1. Shumpeter Y. (1982). *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya : Issledovanie predprinimatel'skoy pribyli , kapitala , kredita, protsenta i tsikla kon'yunktury* / Y. Shumpeter – M.: Progress, 456 p.
2. Kondrat'ev N. (1989). *Problemy ekonomicheskoy dinamiki* / N. Kondrat'ev. – M.: Ekonomika. – 173 p.
3. Porter M. (2002). *Konkurentsiya* / M. Porter. – M.: Vil'yams. – 495 p.
4. Yakovets Yu. (2003). *Globalizatsiya vzaimodeystviya tsivilizatsiy* / Yu. Yakovets. – M.: Ekonomika. – 411 p.
5. Heiets V. (2006). *Innovatsiini perspektivy Ukrainy* / V. Heiets, V. Semynozhenko. – Kh.: Konstanta, 272 p.
6. Kuznetsova A. (2011). *Analiz konkurentospromozhnosti bankivskykh ustanov v umovakh ekonomiky znan* / A. Kuznetsova, N. Rak // *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy NBU*. № 1 (10). – P. 237–243.
7. Bubenko P. (2007). *Kliuchovi momenty formuvannia rehionalnykh innovatsiinykh system v Ukraini* / P. Bubenko // *Ekonomika Ukrainy*. – № 8. – P. 33–39.
8. Amosha A. (2008). *Aktual'nye problemy innovatsionnogo razvitiya Ukrainy i napravleniya ikh resheniya* / A. Amosha // *Problemy i perspektivy inostrannykh investitsiy: regional'nyy aspekt*. – Ch. 2. – P. 451–456.
9. Amosha O. (2009). *Kontseptualni oriientyry promyslovoi polityky Ukrainy (na serednostrokovu perspektivu)* / O. Amosha, V. Vyshnevskiy, L. Zbarazska // *Ekonomyka Ukrainy*. – № 12. – P. 4–13.
10. *The Global Competitiveness Report (2017)* [Electronic resource]. – Access mode: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.
11. *Statystychnyi zbirnyk "Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini"* (2018). – K.: DP "Informatsiino-vydavnychiy tsentr Derzhkomstatu Ukrainy". – 178 p.